

ГОЛОВНА ОПОНЕНТКА А.С. МАКАРЕНКА**Ткаченко А.В., Карабут Ю.А.**
(Полтава, Україна)

Новаторська педагогіка Антона Макаренка, попри свою очевидну ефективність, як ми знаємо, зустріла неоднозначну реакцію в педагогічних та адміністративних колах його часу. Серед тих, хто особливо активно опонував яскравому завідувачу колонії імені М. Горького і комуні імені Ф. Дзержинського, була відома освітня діячка Валентина Максиміліанівна Дюшен. Історія стосунків між цими двома педагогами розкриває перед нами і важливі аспекти ідейно-теоретичної боротьби А. С. Макаренка, і характер його адміністративного оточення, і специфіку сприйняття його інноваційних методів офіційною педагогікою 1920–30-х років. Свого часу докладний нарис про В.М. Дюшен опублікував у своїй книзі «Побляклі обличчя, забуті люди... 28 портретів «друзів» і «ворогів» Макаренка» провідний світовий макаренкознавець Гьотц Хіллг, пізніше побачила світ низка цікавих статей на дану тему українських і закордонних вчених. Проте знайдений нами останнім часом матеріал проливає додаткове світло на неоднозначну постать В. М. Дюшен.

Змалювавши на сторінках «Педагогічної поеми» образ інспекторки Наркомосу Брегель, безперечним прототипом якої вважається В.М. Дюшен, педагог-письменник у підготовчих матеріалах до свого роману дав таку характеристику цьому персонажу: «Противниця переїзду в Куряж, фиркає на комуну Дзержинського і на всі порядки. Зла, вульгарна, пліткарка, безладна в особистому житті. [...] б'є свою дочку. [...] Поразка її приходить разом з поразкою троцькізму, педагогічним виразом якого вона була. Злобно зустрічає і О. М. Горького [...]» [4, с. 483]. Такий непривабливий портрет літературного героя, напевно, був спричинений напруженими особистими стосунками А. С. Макаренка з його прототипом, проте реальні особливості біографії та кар'єри Валентини Максиміліанівни дозволяють досягнути незрівнянно більш широкий план цієї непересічної особистості.

Народилася В.М. Дюшен (у дівочтві – Блох) в родині лікаря, в м. Стара Русса Новгородської губернії у 1884 році. Після смерті батька сім'я переїхала до Петербургу, де у 1901 р. Валентина закінчила гімназію і вступила до математичного відділення Педагогічних курсів Санкт-Петербурзьких жіночих гімназій. З 1905 року, тобто практично в один час із А.С. Макаренком, почала викладати у початкових школах. В цей же період вона серйозно захопилася революційною діяльністю, в ході якої познайомила з такими відомими більшовичками, як Н.К. Крупська та О.М. Коллонтай.

Революційні ідеї зблизили її і з майбутнім чоловіком – випускником Санкт-Петербурзького технологічного інституту, інженером, меншовиком за партійною належністю – Борисом В'ячеславовичем Дюшеном (1886-1949), якому вона згодом народила трьох дітей. Партійні розбіжності (В.М. все життя вважала себе більшовичкою) і революційні події у 1917 році все ж зруйнували цей шлюб: Б.В. Дюшен був призначений комісаром Тимчасового уряду в м. Ярославль, де у 1918 р. став одним із керівників знаменитого повстання проти більшовицької влади. В подальшому Борис В'ячеславович служив у штабі білогвардійської Північно-Західної армії генерала М.М. Юденича, активно співпрацював в ревельській газеті правих есерів «Вільна Росія» під редакцією О.І. Купріна. В еміграції в Берліні був членом редколегії центрального органу зміновіхівців – газети «Накануне». Завдяки співпраці з органами ОДПУ у 1926 р. повернувся до СРСР, жив у Москві, працював завідувачем відділом заочного навчання при Головному управлінні профосвіти Наркомосу РСФРР. У 1935 р. був заарештований органами НКВС і ув'язнений на 5 років, однак достроково звільнений та прийнятий на посаду головного інженера спецлабораторії НКВС-МДБ СРСР. Будучи вже підполковником держбезпеки, став лауреатом Сталінської премії, за деякими даними, за розробку пристрою для підслуховування.

У 1917-1918 роках Валентина Максиміліанівна завідувала відділом з евакуації Петрограда, брала участь у розробці заходів з ліквідації неписьменності та безпритульності, з 1918 року очолювала дитячу колонію під Петроградом, пізніше – курси з підготовки керівників дитячих установ. Навесні 1919 р. її направили в Україну з метою організації системи дитячих будинків. Працюючи спочатку в Харкові, потім в Києві, В.М. Дюшен керувала відділом соціального виховання Наркомосу, викладала в Чернігові на курсах підготовки учителів і керівників по соцвиху, багато публікувалася в пресі. Під загрозою наступу білої армії А.І. Денікіна вона, разом з О.М. Коллонтай, змушена була переїхати до Москви, де упродовж 1919–1925 років очолювала різні відділи Наркомосу РСФРР, читала лекції в Губвідділі народної освіти та Комуністичному університеті імені Я.М. Свердлова, брала участь у різного роду форумах з питань освіти, публікувалася у педагогічних журналах, виступила одним із організаторів, а з 1921 року завідувачкою Дитячого містечка імені III Інтернаціоналу. Привернула увагу педагогічної громадськості підготовлена під її керівництвом книга «П'ять років Дитячого містечка імені III Інтернаціоналу» (Москва, 1924 р.).

Наприкінці 1925 року вона «за сімейними обставинами» (місце роботи другого чоловіка) переїхала до Харкова і обійняла посаду спочатку інспектора, а згодом головного інспектора Управління соціального виховання НКО. У жовтні 1929 р. В. М. Дюшен звільнилася з Упрсоцвиху і перейшла до Українського науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІП), з яким до того була вже пов'язана деякий час. За рік вона очолила щойно заснований київський філіал УНДІП, але 1934 року знову повернулася до Наркомосвіти РСФРР.

Сталінські репресії не оминули і Валентини Максиміліанівни, на початку 1950-х років вона була заарештована і навіть попри заступництво О. М. Коллонтай, тоді Надзвичайного і Повноважного посла у Швеції і радника міністра закордонних справ, відправлена на заслання до Казахстану. Але по смерті Сталіна вона повернулася до Москви, стала персональним пенсіонером союзного значення й до кінця життя багато публікувалася зі спогадами про свою бурхливу революційну і педагогічну діяльність.

Варто відзначити, що й другий чоловік В. М. Дюшен – Володимир Християнович Ауссем (1882-1937) – був не менш яскравою особистістю – відомий революціонер, народний секретар фінансів радянської УНР (1918), повпред, радник повпредства СРСР (а насправді, резидент ДПУ) у Берліні й Відні (1921-1925), голова Всеукраїнської Ради Народного Господарства (1925) тощо. Цікавий факт: обидва чоловіки В.М. були активними революціонерами, обіймали керівні посади, доволі тривалий час жили за кордоном, працювали в органах НКВС та відчували на собі політичні репресії 1930-х років.

Натяки А.С. Макаренка щодо належності В.М. Дюшен до троцькістської опозиції, нещодавно отримали документальне підтвердження: у фондах Державного архіву Харківської області збереглися протоколи партійної колегії Харківської окружної контрольної комісії КП(б)У – головного органу, що опікувався чистотою партійних лав. Як з'ясувалося, у грудні 1927 р. партійний осередок НКО ухвалив виключити Дюшен із партії; у січні 1928 р. Журавлівський райком КП(б)У м. Харкова погодився із цим рішенням, запропонувавши ще й зняти її з керівної роботи – «З огляду на те, що Дюшен з 1923 р. по цілому ряду питань розділяла точку зору опозиції». На початку лютого партколегія, зважаючи на те, що Дюшен визнала помилкою свою опозиційну роботу, вирішує в партії її залишити, але винести сувору догану «за ідеологічну нестійкість». Проте вже за тиждень, у зв'язку з новими матеріалами у справі, партколегія все ж виключає її із лав партії. Ми поки що не знаємо, чи вплинула якимось чином опозиційність Дюшен на її педагогічні погляди, але не можна не помітити, що А.С. Макаренко у своїй критиці на її адресу робить на цій обставині особливий наголос.

Як бачимо, складна доля В.М. Дюшен, суперечливість її ідеологічних переконань та напружений характер стосунків із А.С. Макаренко потребують більш ретельного аналізу.

Список використаних джерел:

1. Груздева Е.Н. Валентина Максимилиановна Дюшен (Страницы биографии) / Е.Н. Груздева // *Имя в истории петербургской школы: Материалы для самостоятельной работы студентов* / Авт.-сост. Е.М. Колосова, И.А. Свиридова, Н.М. Федорова; Книга третья. – СПб. : Астерион, 2011. – С. 35–42.
2. Державний архів Харківської області. – Ф. П-9, оп. 1, спр. 16, арк. 129.
3. Дюшен Борис Вячеславович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Дюшен,_Борис_Вячеславович
4. Макаренко А.С. Педагогические сочинения : в 8 т. Т. 3 / А.С. Макаренко ; сост.: Л.Ю. Гордин, А.А. Фролов. – М. : Педагогика, 1984. – 512 с.
5. Hillig G. Verbläbte Gesichter, vergessene Menschen: 28 Porträts von «Freunden» und «Feinden» A.S. Makarenkos / G. Hillig. – Bremen : Ed. Temmen, 1999. – S. 148–158.

МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ВИМОГ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Упатова І.П.
(Харків, Україна)

Розбудова нової української школи, пошук нових шляхів, методів, засобів, технологій навчання є актуальною проблемою освіти сьогодення. Проблема дослідження обумовлена суперечностями між оновленим змістом освіти закладів загальної середньої освіти та традиційним підходом щодо підготовки вчителів для нової української школи; традиційною методичною підготовкою майбутніх учителів біології та сучасними вимогами закладів загальної середньої освіти до біологічної освіти.

Оскільки провідником змін у НУШ є вчитель, який повинен іти в ногу з часом, враховувати всі освітні інновації, то цілком зрозуміло, що це вимагає від сучасного педагога не тільки ґрунтовних предметних знань, а й відкритості та готовності вчити і вчитися, проявляти свою активність і творчість. Важлива роль у розв'язанні цієї проблеми відводиться педагогічним ЗВО, від діяльності яких значною мірою залежить ефективність і результативність навчання майбутніх учителів біології в умовах модернізації освіти.

Суттєвий внесок у розвиток загальних теоретичних основ методичної підготовки майбутніх учителів біології зробили Н. Грицай, С. Стрижак (науково-методична підготовка), Н. Баюрко, Л. Никитченко, В. Танська, О. Чернікова (формування екологічної компетентності), С. Калаур (підготовка до оцінювання навчальних досягнень школярів) та ін. Узагальнюючи різні підходи науковців до проблеми дослідження, слід зазначити, що професійна діяльність сучасного вчителя охоплює інформаційний, дослідницький, інтелектуальний, креативний, діагностичний, прогностичний, комунікативний, акмеологічний, проєктивний, рефлексивний аспекти.

Спираючись на положення Концепції нової української школи, методична підготовка майбутніх учителів біології має враховувати основні її положення, серед яких на особливу увагу заслуговує: навчання протягом життя, фасилітаційна позиція вчителя, використання нових альтернативних освітніх практик (квазіпрофесійних і дидактичних ігор, упровадження інтегрованого та проєктного навчання, біологічних квестів, екологічних таборів, організація творчих зустрічей із фахівцями тощо), модернізація змісту та форм завдань для самостійної роботи здобувачів освіти (трансформації їх у напрямку групової діяльності, виконання творчих вправ).

Особливого значення набуває розвиток у майбутніх учителів біології фундаментальних інтелектуальних (порівняння, аналіз, класифікація, систематизація, узагальнення, формулювання висновків) і практичних умінь у процесі виконання різних видів освітньої діяльності. Квазіпрофесійні вміння студентів формуються під час